

Карпунець В.Д.,
асистент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОРСТВО: УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У сучасному правовому полі України питання авторського статусу штучного інтелекту (ШІ) залишається одним із найменш урегульованих, хоча швидкий розвиток цифрових технологій зумовлює потребу у його переосмисленні. Відповідно до чинного законодавства, зокрема статті 433 Цивільного кодексу України та статті 11 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, автором визнається виключно фізична особа, творчою працею якої створено твір[3]. Такий антропоцентричний підхід не дозволяє віднести до кола суб’єктів авторського права системи штучного інтелекту, навіть якщо саме вони здійснюють безпосереднє генерування змісту твору.

Як зазначають J. Ginsburg та L. Budiardjo, антропоцентризм є фундаментальною засадою сучасного авторського права, що обмежує можливість надання правового статусу ШІ у випадках відсутності людського творчого контролю. Для ШІ-генерованих об’єктів в українському праві запроваджено спеціальний *suī generis* режим захисту, який поширюється на результати, створені за допомогою комп’ютерних програм або алгоритмів ШІ. Відповідно до статті 33 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, такий режим передбачає охорону економічних прав протягом 25 років із моменту створення, однак не визнає наявності моральних прав чи творчої індивідуальності[3]. Таким чином, людський творчий внесок залишається ключовим критерієм набуття статусу автора.

Разом з тим, чинна система не враховує нові ризики цифрової епохи, пов’язані із використанням генеративних моделей ШІ. Йдеться про поширення *deepfakes*, генерацію маніпулятивних текстових або візуальних матеріалів, а також створення культурного контенту, здатного спотворювати національну ідентичність. За відсутності чіткої правової моделі регулювання таких випадків, ШІ-контент може бути інструменталізований у рамках гібридних інформаційних атак, що підривають довіру до державних інституцій. Цифрова епоха загострює

тривогу авторства, оскільки штучний інтелект нібито витісняє людських художників, письменників і композиторів у генерації візуальних, літературних і музичних результатів, які неможливо відрізнити від творів, створених людиною [1, с. 345].

У контексті гібридної війни проти України генеративний штучний інтелект (ШІ) стає інструментом посилення інформаційних атак і дезінформації, спрямованих на підрив культурної ідентичності та національної єдності. Зокрема, ШІ-генеровані твори, такі як deepfakes історичних подій чи маніпулятивні тексти, що імітують національну літературу, можуть фальсифікувати культурні наративи, еродуючи довіру до державних інститутів і колективної пам'яті[3]. Це створює системні загрози, коли AI-контент, невідрізнений від автентичного, ампліфікується алгоритмами соцмереж, сприяючи поширенню пропаганди, що спотворює сприйняття української історії та символіки[4].

Ключовою прогалиною чинного регулювання є відсутність обов'язкового маркування AI-контенту, що ускладнює протидію пропаганді. На відміну від EU AI Act, який зобов'язує позначати deepfakes як штучно створені (Art. 50), українське законодавство не передбачає подібних вимог, залишаючи медіаплатформи без інструментів верифікації[3]. В результаті державні органи, такі як Центр протидії дезінформації, не можуть оперативно блокувати маніпулятивний контент, що експлуатує культурні чутливості, посилюючи ризики для національної безпеки.

Для усунення виявлених прогалин і забезпечення культурної та національної безпеки України в цифровому середовищі пропонується комплексне оновлення законодавства про авторське право з урахуванням найкращих європейських практик, зокрема EU AI Act (2024) та Директиви (EU) 2019/790 про авторське право на єдиному цифровому ринку[2].

Центральним елементом нової моделі має стати чітке законодавче закріплення критерію людського творчого внеску як необхідної умови виникнення авторського права на твір, створений за участю ШІ. Запропоновано визначити його як суттєвий інтелектуальний контроль людини над процесом

створення (формування задуму, вибір параметрів генерації, редагування, фінальне схвалення результату), що відповідає підходам Європейського парламенту та практики US Copyright Office[2].

З метою формалізації цього критерію доцільно запровадити в Законі України «Про авторське право і суміжні права» нове поняття правового складу людського творчого внеску, що включатиме чотири структурні елементи:

а) об'єкт – суспільні відносини, що виникають у процесі створення ШІ-асистованого твору;

б) об'єктивна сторона – дії людини, спрямовані на творення (формування задуму, постановка завдання ШІ, редагування, відбір і фінальна адаптація);

в) суб'єкт – виключно фізична особа;

г) суб'єктивна сторона – усвідомлена інтелектуальна та вольова участь людини, її естетичне чи ідейне бачення.

Такий склад дозволить судам однозначно визначати наявність авторства людини навіть при значному використанні ШІ-інструментів, зберігаючи антропоцентричний характер авторського права.

Серед додаткових заходів гармонізації можна виділити такі, як: запровадження обов'язкового технічного маркування ШІ-генерованого контенту (зображення, аудіо, відео, текст) за стандартами C2PA та вимогами Art. 50 EU AI Act; встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за умисне приховування штучного походження контенту, що становить загрозу національній безпеці (розміщення в окремому Законі України «Про штучний інтелект»); надання СБУ та Центру протидії дезінформації права вимагати від платформ розкриття метаданих про походження контенту в межах оперативно-розшукової діяльності та НС(Р)Д.

Запропонована модель не лише усуне прогалини чинного регулювання, а й перетворить інститут авторського права на ефективний інструмент захисту прав. Ця модель може стати базовим елементом доктрини цифрового суверенітету та національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Ginsburg J. C., Budiardjo L. A. Authors and Machines: Copyright in the Age of Artificial Intelligence // Berkeley Technology Law Journal. – 2019. – Vol. 34. – № 2. – P. 343–386. URL:

https://btlj.org/data/articles2019/34_2/01_Ginsburg_Web.pdf

2. Директива (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2019. – L 130. – С. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32019L0790>

3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2023. – № 14. – Ст. 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

4. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту і Ради від 13 червня 2024 року про гармонізовані правила штучного інтелекту (Artificial Intelligence Act) // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2024. – L 248/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689>

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>